

**«Рід, який не знає свого минулого – не має майбутнього»
(народна мудрість)**

Приведений нижче матеріал висвітлює історичні передумови й причини прийняття Православ'я в окремих селах Угорської Русі (Рутенії).

Натомість, цей переклад із російської мови, містить децю помилкові судження та оцінки щодо доцільності та корисності Православ'я, для русинів – основного, корінного населення тогочасного Закарпаття, як ефективної зброї проти правлячого класу тодішньої католицької Угорщини та офіційної, релігійної течії краю – греко-католицизму.

Нижче приведена стаття, написана на фактах, однак її завдання, по суті – ввести: боротьбу та протести вірян трьох сіл (Іза біля Хуста, Великі Лучки біля Мукачева та Бехерово у Східній Словаччині), в логічну систему переходу русинів, від греко-католицизму до Православ'я. Однак, такі події, були швидше виключенням, але аж ніяк - не системою, або правилом.

Варто також пам'ятати, що Православ'я у нашому краї, на початку ХХ століття виникло під юрисдикцією Сербської Православної Церкви (СПЦ), яку після 1946 року, по суті - витіснила Руська Православна Церква (РПЦ).

Натомість у приведеній статті, автори свідомо опустили відповіді на логічні, з боку читача, запитання:

- про яке «повернення» та до ЯКОГО Православ'я перейшли вірники трьох, згадуваних у статті, сіл?;

- чому «повернення», яке на початку ХХ століття, відбулось в лоно Сербської Православної Церкви (СПЦ), потім опинилось у міцних руках священників Руської Православної Церкви (РПЦ)?;

- чому усе повоєнне Закарпаття (після 1946 року), яке у своїй більшості було греко-католицького приходу, «повернулось» до Православ'я, виключно - Руської Православної Церкви (РПЦ)?.

Для того, щоб зрозуміти, по-суті - трагічну долю Православ'я на території сьогоднішньої України й Закарпаття та вірно відповісти на ці питання, варто знати історію своєї віри - Православ'я. Так, після Хрещення Русі рівноапостольним князем Володимиром 988 році, у Києві було засновано Митрополію Константинопольського Патріархату. З цієї Митрополії світло християнства розповсюдилося на всі землі древньої Київської держави, у тому числі і в межах нинішньої Росії. Більше того, перше літописне згадування про Москву належить до 1147 року, що вже само по собі робить необґрунтованими намагання Московського Патріархату видавати себе за Матір-Церкву по відношенню до Київської Церкви. Однак, це тема окремої розмови...

Тим не менше, факти, приведені у статті - корисні не тільки для Членів нашого Роду, що сповідують Православ'я, але й для широкого загалу.

Голова громадської організації «Наша Родина»,
випускник історичного факультету УжДУ - Ю. Ключівський

До історії православного руху у закарпатському селі Іза (<http://h.ua/story/208995/>)

На початку ХХ століття в США православний рух серед емігрантів із Закарпаття призвів до конфлікту між уніатськими священниками і римсько-католицькими єпископами. У той же час в Угорській Русі напружені стосунки склалися між селянами й уніатським духовенством. Можна виділити три головні центри православного руху в Північно-Східній Угорщині на початку ХХ століття: село Іза біля Хуста, село Великі Лучки біля Мукачева і село Бехерево у Східній Словаччині. Перехід селян у Православ'я в цих селах мав свої особливості.

Розглянемо, як розвивалося православний рух в селі Іза, а також, чим релігійний характер цього руху був особливо яскраво виражений.

Безпосереднім приводом до виходу із уніатства жителів Ізи стало їх незадоволення місцевим священником, який суттєво скоротив число богослужінь. Показово, що перехід в Православ'я селян Великих Лучок був більшою мірою спровокований причинами соціально-економічного характеру: селяни спробували придбати земельну власність у графа Шенборна, але не досягли успіху в цьому, що і викликало обурення значної частини населення, яке потім переросло в рух за **повернення** в Православну Церкву.

У селах Іза, Великі Лучки, Ракошино дяк Андрій Іванчо закликав селян «покінчити з унією», назавжди порвати з минулим і почати нове життя разом з російськими братами, так як після смерті Франца-Йосифа Угорська Русь, Галичина і Буковина будуть приєднані до Росії. У 1882 році, за свідченням доносів начальника Великоберезнянського округу, виходець з Галичини Костянтин Дверницький зібрав селян Тур'я-Ремети біля церкви і заявив, що «восени цього року прийдуть російські полки і звільнять русинів з кабали».

У 1901 році відбувся судовий процес у справі переходу селян села Бехерева на Пряшівщині (Словаччина) в Православ'я. Їх звинуватили у державній зраді Угорському державі і «зсуві основ Греко-Католицької Церкви».

Відразу ж після смерті Івана Раковського в Ізу був призначений молодий, енергійний греко-католицький священник Юрій Жаткович. Його діяльність на священному терені була досить значною. Священик був надзвичайно активним проповідником, виголошував проповіді не тільки по неділях і святах, але навіть після вечірні. Ось чому він мав серед парафіян великий авторитет, гідний священнослужителя. Але діяльність Юрія Жатковича в Ізі не могла бути тривалою, оскільки він був ще молодим і не

*«Рід, який не знає свого минулого – не має майбутнього»
(народна мудрість)*

іменитим священиком і тому, на думку уніатського священноначалія, ще не дуже підходив для такого великого і багатого приходу. Юрія Жатковича було переміщено в село Стройно, а в Ізу був призначений священик із села Ганичі Стефан Полянський. Новопризначений священик різко відрізнявся від своїх попередників, проповіді говорив дуже рідко - не більше п'яти-шести разів на рік. Він закрити російську церковно-приходську школу, замість якої відкрив угорську школу. Він навіть намагався проводити літургію на угорській мові. Серед селян він не користувався авторитетом і повагою. На думку ієромонаха Сергія (Цюка), слабка пастирська діяльність Стефана Полянського в цьому - сприяла зростанню православного руху в Ізі.

Важливу роль в організації православного руху в селі Іза зіграв вчитель Андрій Владимир. Група жителів Ізи, очолювана ним, читаючи російські книжки з бібліотеки покійного священика Івана Раковського, прийшла до переконання, що справжньою «російською вірою» є Православ'я, а не унія. Їх проповідь мала такий успіх, що майже вся Іза, за винятком 64 дворів з 500, перейшла в Православ'я. Серед лідерів православного руху в Ізі, в 1901 році були Іван Вакаров, Іоаким Вакаров, Максим Плиска, Василь Лазар, Микола Сабов, Василь Кемінь, Василь Прокоп, Андрій Ізай, Степан Вучкан.

У 1902 році ізяни відправили представників до православного єпископа Лукіану (Богдановичу) в Будапешт з проханням прийняти їх до складу єпархії. Однак єпископ порадив звернутися за допомогою до сербського митрополита Георгія (Бранковича). На початку 1903 року члени православної громади написали лист до Сремських Карловці, просячи прийняти Ізу в юрисдикцію Сербської Православної Церкви (далі СПЦ).

Про наміри селян перейти в Православ'я дізнався Мукачівський уніатський єпископ Юлій (Фірцак). Він відразу ж розпорядився відправити у Ізу свого представника, щоб той все з'ясував на місці. Він прибув до села 24 травня 1903 року у супроводі Хустського окружного начальника Еніва Томи. Він проповідував в церкві і закликав віруючих, щоб вони свої скарги висловили йому на фарі (будинок священика при храмі). Від імені всіх православних Ізи перед вікарієм виступив Максим Плиска, який розповів про історію християнства в Угорській Русі, про боротьбу Православ'я з унією і повідомив, що близько 200 осіб повертаються в Православ'я і просять з Сремських Карловців православного священика.

У квітня 1903 року з Ужгорода в Ізу приїхали три уніатських місіонера: Андрій Азарий, Петро Гебей, Стефан Яцкович. Вони тричі на день проповідували, розмовляли з віруючими на вулицях, біля церкви, роздавали книги, але не досягли успіху.

Єпископ Юлій (Фірцак) 25 травня 1903 року повідомив про сформовану позицію в Будапешт до Міністерства культів і народної освіти. У листі він просив матеріальної та адміністративної допомоги, зокрема, щоб міністерство

**«Рід, який не знає свого минулого – не має майбутнього»
(народна мудрість)**

звернулося до Карловацького митрополита з проханням не висилати в Ізу православного священика. Глава Міністерства культів і народної освіти 3 червня 1903 року запевнив єпископа, що за його посередництвом глава уряду дав розпорядження всіляко сприяти уніатським священикам під час проведення місії в Ізі і в справі сербського митрополита. На свято Зіслання Святого Духа в Ізу знову прибуло п'ятеро уніатських священиків, щоб вести місіонерську роботу. Але православний рух жителів Ізи їм зупинити не вдалося.

Угорське Міністерство культів і народної освіти у листі від 12 червня 1903 просило Карловацького митрополита, щоб він відмовив у проханні ізьким селянам і не посилав їм православного священика.

Треба погодитися з церковним істориком, отцем С. Папом, що Мукачівський єпископ зробив велику помилку, не відкликавши відразу з Ізи священика Стефана Полянського, якого віруючі зненавиділи, і не пославши туди більш відповідального священика. Такої ж думки дотримувався і П. Хомін на сторінках львівської газети «Нива». Він допускав, що якби уніатське духовенство повернулося до народу, то це могло б врятувати ситуацію. Проте воно було гордим і пихатим і намагалося мадяризувати народ та ще й втягувало, додатково до всього і жандармерію.

У свою чергу єпископ 1 грудня 1903 року перевів у Ізу священика Андрія Азарія, який, бажаючи припинити православний рух і показати лояльність до влади, почав робити рішучі кроки щодо православних. Урядова газета «Karpati Loporok» в останні дні травня 1903 року писала: «Греко-католицькі жителі села Іза, за невеликими винятками, всі хочуть перейти в Православ'я і марні всякі спроби відвернути їх від свого наміру. Схизматичний рух поширюється і в сусідніх селах. Жителі сусідніх сіл вночі приїжджають на возах в Ізу, щоб від тих ізян, які були делегатами в Карловцах, дізнаватися про справу переходу».

На хід православного руху в Ізі також проливають світло листи мешканців села, які залишилися вірними унії. 6 липня 1903 року селянин Петро Вакаров висловлював подяку греко-католицькому єпископові за призначення нового священика (Андрія Азарія) і вислані книги релігійного змісту. Інший селянин, Василь Пристая, 21 липня 1903 року повідомляв єпископу, що під час проповіді у свято Зіслання Святого Духа більша частина селян залишила храм, а сільський житель Андрій Пристая відкрито виступив проти уніатського священика. У листі від 16 серпня 1903 року згадуваний вище Петро Вакаров стверджував, що в Ізі в уніатській церкві залишилося 1600 селян, а в Православ'я перейшло 370 чоловік. Отже, єпископ повністю володів інформацією щодо православного руху в Ізі, що давало йому можливість ефективно виступати проти цього явища.

**«Рід, який не знає свого минулого – не має майбутнього»
(народна мудрість)**

За повідомленням Хустського окружного начальника Еніва Тома від 25 січня 1904 року, православні ізяни, отримавши письмову відповідь від сербського митрополита, почали роботу з підготовки храму та житла для священика. Він також стверджував, що, за інформацією депутата парламенту Ласло Негре, сербська єпископ у Будапешті висловлював надію, що ізяни не виконають всіх умов для утримання священика, і він зможе їм відмовити в його призначенні. Зауважимо, що вимоги, які поставив перед православними жителями Ізи єпископ, були мінімальними: селяни повинні були платити священику найнижчу в СПЦ плату, яка належала до 6-ї категорії та існувала тільки в тих селах, де проживало 800 жителів.

Окружний начальник Енів Тома переконував губернатора марамороського комітату, що православний рух потрібно розглядати не з релігійної точки зору, а з національної, і це зачіпає інтереси держави: «Рутенські греко-католики жили під керівництвом бездоганних патріотичних священиків, і за будь-яких чвар залишалися вірними братами угорців. Духовенство та вчителів виховував єпископ Мукачівський з Унгвару (Ужгороду) у вірності до батьківщини і в угорському дусі. Внаслідок цього в нашому краї панує виключно угорська культура, закордонна зацікавленість не існує, в деяких краях мадяризації серед народу дає добрі результати, угорську мову вивчають з успіхом». Енів Тома висловлював перед губернатором побоювання, що після того як духовну і шкільну освіту візьмуть у свої руки сербські священики, які виховувалися в чужому дусі, то результати всіх старань, з часу прийняття унії, будуть зведені до нуля. За прогнозами окружного начальника, якщо влада допустить створення православного товариства в Ізі, то слід чекати, що в сусідніх селах Кошельово, Липча, Горінчево також виникне подібна ситуація. Він просив губернатора звернути увагу на політичну небезпеку православного руху та сприяти тому, щоб православний єпископ у Будапешті скасував призначення священика в Ізу. Позиція окружного начальника Еніва Тома суперечила тодішньому чинному законодавству імперії, тому що, відповідно до законів LIII 1868 і XLIII 1895 року, кожен вільно міг змінювати релігію. Зупинити православний рух, яке загрожувало поширенням на всі навколишні комітати, можна було тільки надавши йому політичне забарвлення.

Тим часом 12 грудня 1903 Синод СПЦ прийняв рішення про прийняття православної громади Іза у свою юрисдикцію. Про це рішення було повідомлено і угорське Міністерство культів і народної освіти. Для православної громади села Ізи патріарх призначив сербського священика Герасима Петровича.

Підготовлено:

Пошуковою групою ГО «Наша Родина», керівник – Пехньо С.П.